

УДК 811.111:81'373.611:001.4

Гунченко Ю.В.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Зяда Е.М.

Міністерство зовнішньої торгівлі, м. Хартум, Судан

ІСТОРИЧНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. Проведення нашого дослідження зумовлене необхідністю встановити шляхи формування і розвитку англійської економічної термінологічної лексики, а отже і передбачити можливі шляхи її подальшого утворення. Встановлено, що незважаючи на велику кількість запозичень в англійській мові, основним засобом поповнення лексичного складу мови є словотворення. Проведене нами дослідження походження основ, які утворюють складні іменники – економічні терміни, свідчить про те, що хоча близько половини твірних основ слів є запозиченими, важлива роль при утворенні нових лексичних одиниць належить словотворенню. Доведено, що сучасна англійська економічна терміносистема постійно поповнюється новотворами, у тому числі і завдяки словотворчим процесам, серед яких важливе місце належить словоскладанню.

Ключові слова: економічна термінологія, складні іменники-економічні терміни, запозичення, словоскладання.

Hunchenko Yu.V.

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Zyada E.M.

Ministry of Foreign Trade, Khartum, Sudan

HISTORICAL WAYS OF ENGLISH ECONOMIC TERMINOLOGY FORMATION

Summary. The current research is preconditioned by the necessity to define the ways of English economic terminology creating and developing, and thus foresee possible ways of its further development. Contemporary English economic terminology is an example of a few scientific fields terminology integration, for instance industry economics, labor economics, civil engineering economics, banking, economic geography, economic history, statistics, finance, accounting etc. It is defined that despite a big number of borrowings in English, the major method of vocabulary enlarging is word-building. While creating English economic terminology, the most common way of its enlarging was borrowing. At that time economic terminology was represented by specially organized English lexis including a considerable amount of linguistic calques from French, German as well as borrowings from classical languages. Peculiarity of English economic terminology is terms borrowing partly from Greece and mainly from Latin at the early stage of its development. The conducted research of base words origin making compound nouns-economic terms testifies that although around a half of derived stems are borrowed, an important role in creating new words belongs to word-building. It is proved that modern English economic terminology is constantly enlarged with newly created words, including word-creating processes, among which a significant role belongs to word-formation. Foreign borrowings which played a significant role in creating and developing English economic terminology are quite scarce in number at the present stage of its development. English, which in the process of its development consumed foreign languages elements, now, as a language of science influences other world languages, because new terms that other terminological systems use are being found on its basis.

Keywords: economic terminology, compound nouns – economic terms, borrowings, word-formation.

Досягнення і прогрес економічної галузі розширює понятійний апарат, яким вона користується, що, у свою чергу, викликає підвищення інтересу лінгвістів до термінології. Різноманітне вивчення сучасної англійської економічної термінології сприяє виявленню закономірностей її становлення та функціонування, впорядкуванню системи її термінів, систематизації та інвентаризації, допомагає спрогнозувати основні тенденції подальшого розвитку. Усе це зумовлює тематику нашого дослідження та визначає його актуальність.

Сучасна англійська економічна термінологія характеризується багатогалузевістю, оскільки охоплює термінологіку різних сфер економічної діяльності. До її складу входить термінологія ринкових взаємин, маркетингу, торгівлі, біржової діяльності, господарської діяльності, венчурних підприємств, фінансів, банківської справи, міжнародної економіки та міжнародних економічних взаємин, бухгалтерської справи, фінансово-економічну, кредитно-банківську, господарську термінології та ін. Сучасна англомова

економічна термінологія є прикладом інтеграції термінологій декількох наукових галузей, наприклад економіки промисловості, економіки праці, економіки будівництва, банківської справи, економічної географії, економічної історії, статистики, фінансів, бухгалтерського обліку та ін. Сучасну Англійську економічну терміносистему утворює сукупність термінів (однослівних та багатослівних) економічної галузі діяльності, яка співвідноситься з понятійною системою цієї науки, знаходиться у взаємозв'язку та взаємодії одне з одним та піддається свідомому регулюванню й упорядкуванню [5, с. 5].

Постановка проблеми. Проведення нашого дослідження зумовлене необхідністю правильно встановити шляхи формування і розвитку англійської економічної термінологічної лексики, а отже і передбачити можливі шляхи її подальшого утворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх років з'явився цілий ряд робіт присвячених дослідженню англійської економіч-

ної термінології: О.І. Гутиряк (термінологія англійського маркетингу) [1], З.Б. Куделько (терміносистема ринкових взаємин) [8], Ю.В. Сидоренко (біржова термінологія) [10], О.В. Константинова (термінологія оподаткування) [7], О.І. Дуда (термінологія кредитно-банківської справи) [2] та ін.

Проведення значної кількості досліджень у сфері термінології можна пояснити міжнародним характером фахових знань та спробою уніфікації термінів як способу подолання мовних бар'єрів у професійних сферах діяльності [11, с. 6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значної кількості робіт, присвячених вивченню різногалузевої економічної лексики, актуальним залишається комплексне вивчення складних англійських економічних термінів, яке б не лише охоплювало їхні структурно-семантичні та функціональні аспекти, простежувало б особливості їхнього функціонування у фахових текстах, а й встановило б джерела і шляхи їхнього походження та способи поповнення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення співвідношення таких двох джерел поповнення лексичного складу англійської мови як запозичення (зовнішній ресурс) та словоскладання (внутрішньомовний ресурс) протягом усього періоду її розвитку.

Виклад основного матеріалу. До найактуальніших проблем термінознавства зокрема відносять вивчення походження і розвитку як окремих термінів, так і цілих термінологічних систем, дослідження шляхів і способів термінотворення, особливостей термінологічної номінації, виявлення семантичної своєрідності термінів у порівнянні зі словами загальноживованої лексики.

Спираючись на аналіз екстралінгвістичних чинників і діахронічне дослідження термінів економічної науки, виділяють такі основні історичні періоди становлення і розвитку термінів англійської економічної термінології:

- 1) період зародження (доіндустріальний період) – з найдавніших часів до VII ст. н.е.;
- 2) період становлення (індустріальний період) – VIII–XVIII ст.
- 3) період розвитку (постіндустріальний період) – XIX–XXI ст. [12, с. 16].

Як відомо, економіка як самостійна наукова дисципліна сформувалася в XVI–XVII ст. Розвиток і ускладнення господарських зв'язків усередині підприємств і між ними, формування місцевих, національних та міжнародних ринків зумовили необхідність широких економічних знань. Тому у період з XVII ст. по середину XX ст. в Англії відбувається становлення економічної теорії та основних термінів англійської мови [12, с. 16].

У період формування англійської економічної терміносистеми найпоширенішим шляхом її поповнення було запозичення. На той час економічна термінологія являла собою певним чином організовану спеціальну лексику англійської мови, до складу якої входила велика кількість калбок з французької мови, і менше з німецької, а також запозичення з класичних мов. Запозичення термінів частково з грецької мови, і в основному з латини на ранньому етапі виникнення економічної науки є особливістю англійської економічної термінології [12, с. 12].

Завоювання Англії римлянами, норманськими та саксонськими племенами, її колоніальна політика, ділові та культурні зв'язки з іншими країнами сприяли залученню до лексичного складу англійської мови великої кількості запозичених слів, у тому числі і економічних термінів. Так, англійська мова зазнала значного впливу латини, французької та скандинавської мов. В результаті довготривалого контакту з трьома іноземними мовами – данською, французькою та латиною – словниковий склад англійської мови увібрав у себе значну частину мовних запозичень, деякі з яких залишалися у мові недовгий час, інші увійшли до основного лексичного складу мови, а треті збереглися лише у вузькій сфері вживання. Все це свідчить про змішаний характер англійської мови.

Основний словниковий фонд англійської мови як мови германської групи складається у своїй масі зі слів германського походження. Загальна кількість французьких і латинських запозичень у сучасній англійській мові досягає значної цифри – 57% від загальної кількості слів. Більша частина цих запозичень належить до термінології. Як зазначає Лінда Маглстоун: «У вивченні мовних контактів та історії англійської мови, ці мови – в особливості латинська, французька та норвезька – є тим, що називається «мовами-джерелами», чи «мовами-донорами»» [13, с. 65].

Характер торгівельних, дипломатичних, культурних та інших зв'язків Англії з іншими державами світу значною мірою зумовив сферу лексичних запозичень. Так, у XVI ст. англійська мова збагатилася великою кількістю запозичень з італійської, у тому числі й лексикою, пов'язаною з торгівлею, фінансовими операціями і веденням бухгалтерського обліку. Одним із таких слів є *bank*. Розвиток у той самий час економічних відносин з Іспанією сприяв переходу до англійської мови ряду іспанських слів, що вживалися для найменування торгівельних понять, наприклад: *cargo, embargo*.

Основна частина французьких запозичень XVII ст. являє собою комерційні та виробничі терміни: *capital, commerce, insurance, bank, machine, investment*. Французькі запозичення характерні для понять торгівлі: *market, money*. Це підтверджує думку про початок формування англомовної економічної терміносистеми наприкінці XVII – на початку XVIII ст.

Але неправильно було б вважати, що формування англомовної економічної терміносистеми відбувалося тільки за рахунок запозичень. Як уже зазначалося, засвоєння англійською мовою та переосмислення у ній великої кількості іномовних лексичних елементів відбувалося нарівні з активним розвитком англійського словотвору. У різні часи англійський словотвір характеризувався наявністю таких способів як афіксація, словоскладання, конверсія, аббревіація. Деякі з цих способів (афіксація і словоскладання) є такими, що постійно діють в англійській мові, чия продуктивність відмічається на протязі усієї історії мови, аж до нашого часу. Навіть у періоди бурхливого притоку іномовних лексичних запозичень в англійську мову відбувався не менш бурхливий процес словотворення і переосмислення уже існуючих у мові слів. Так, наприклад,

лексична асиміляція латинських запозичень у давньоанглійській лексиці X–XI ст. відбувалася шляхом включення їх у процеси словотворення, зокрема словоскладання, яке охоплювало як автохтонну лексику, так і запозичену лексику латинського походження. Латинська і французька мови, з яких надійшла найбільша кількість запозичень до англійської мови, не мали широкої здатності до словоскладання. Високий ступінь засвоєння запозичень сприяв залученню запозичених слів до складу композитів. Незважаючи на значне за обсягом надходження іношомовних слів, англійська мова підпорядковувала їх закономірностям не лише свого звукового ладу і граматики, а також своєї лексичної системи.

Розглянемо співвідношення таких двох джерел поповнення лексичного складу англійської мови як запозичення (зовнішній ресурс) та словоскладання (внутрішньомовний ресурс) протягом усього періоду її розвитку.

Давньоанглійський період в історії англійської мови характеризується однорідністю її лексичного складу, в якому запозичені слова були лише незначною частиною. Словниковий склад давньоанглійської мови, як і будь-якої іншої мови, поповнювався з двох джерел, а саме шляхом утворення нових лексичних одиниць з використанням існуючих лексичних елементів, та шляхом запозичення слів з інших мов. Для давньоанглійської мови домінуючим був мав перший спосіб.

У давньоанглійський період словотворення було досить розповсюдженим явищем, про що свідчить наявність значної кількості складних слів з синонімічним значенням. Слід зауважити, що ряд давньоанглійських складних слів з часом зазнав повної чи часткової підміни компонентів, що його утворювали. Ці випадки свідчать про те, що давньоанглійське словоскладання має значення для формування англійського словникового складу, головним чином, завдяки тому, що воно виробило власні словотворчі моделі.

Середньоанглійський період в історії англійської мови характеризується розвитком словникового складу як за рахунок внутрішньомовних ресурсів, так і за рахунок запозичень слів і словотворчих морфем з інших мов. У цей період з'являється велика кількість запозичень зі скандинавського діалекту та з французької мови, які мали великий вплив на формування лексичної системи зазначеного періоду.

Середньоанглійський період також характеризується наявністю словоскладання як одного з продуктивних способів словотвору. Найбільш численну групу становили складні іменники. Вони могли утворюватися таким чином: 1) поєднання основ двох іменників; 2) поєднання прийменника і основи іменника; 3) поєднання основ прислівника і дієслова; 4) поєднання основ дієслова і іменника.

У ранньоанглійський період результатом словотворчих процесів стала поява величезної кількості утворень, які до нашого часу залишаються активними елементами лексики, у тому числі і термінологічної, наприклад: *banknote*, *book-keeper*, *headline*, *part-owner*, *pawnbroker* та ін. є результатом словотворення XVI–XVII ст. У період з XVIII по XIX ст. увійшли до вжитку

такі складні іменники, як *breadwinner*, *keyboard*, *railway* та ін. У XVI ст. визначився змішаний характер англійської лексики. Різні за походженням елементи утворили складну цілісну систему. Тісний зв'язок між різноманітними лексичними елементами підтверджують численні гібридні утворення, тобто слова, що складаються з автохтонного англійського кореня і запозиченого афікса чи навпаки.

Словоскладання у новий період продовжувало залишатися продуктивним способом словотворення, для якого характерним стала поява деяких нових випадків складання основ: 1) прикметник + іменник; 2) герундій + іменник.

І у XX ст. словниковий склад англійської мови продовжує поповнюватися завдяки словоскладанню, і не в останню чергу складенню іменників, наприклад: *airway*, *feed-back*, *switchboard*.

Наведені дані свідчать про те, що словоскладання не втрачало свого значення як одного з провідних способів словоскладання на всіх етапах розвитку англійської мови.

Складні іменники – економічні терміни сучасної англійської економічної лексики є яскравим прикладом того, що незважаючи на велику кількість запозичень в англійській мові, основним засобом поповнення лексичного складу мови є словотворення. Проведене нами дослідження походження основ, які утворюють складні іменники – економічні терміни, свідчить про те, що хоча близько половини твірних основ слів є запозиченими, запозичення похідних основ складних слів є у край рідкісними, тобто на всіх етапах становлення термінів англійської економічної термінології відбувався процес переосмислення запозичених основ, та утворення з них складних термінологічних одиниць, при цьому основи, які входять до складу похідних основ складних іменників – сучасних англійських економічних термінів, можуть бути як автохтонними, так і запозиченими.

Основними джерелами запозичень основ англійських економічних термінів є такі мови як: латинська, французька, норвезька. У переважній більшості випадків запозиченими є основи, що входять до складу композитного терміна. Виявлені поодинокі випадки запозичення складного слова, наприклад складний термін *drug//store* (*аптека*, *аптека-закусочна*) запозичений з американського варіанту англійської мови.

Сучасна англійська економічна терміносистема постійно поповнюється новотворами, у тому числі і завдяки словотворчим процесам, серед яких важливе місце належить словоскладанню. Словотвір був провідним процесом розвитку словникового складу англійської мови в цілому та її економічної термінології на всіх етапах їхнього розвитку. «Англійська мова упродовж всієї історії розвитку характеризувалась наявністю композитного способу творення слів, вагомисть якого продовжує зростати, і на сьогоднішній композити становлять найвагоміший пласт неологізмів» [9, с. 77]. Так як розвиток фахової мови здебільшого відбувається за законами розвитку загальноживаної мови [6, с. 3], то термінологічні дослідження є відображенням закономірностей і процесів, які відбуваються у ній.

Іношомовні запозичення, які відіграли значну роль у формуванні та становленні англійської

економічної термінології, є досить незначними на сучасному етапі її розвитку. Англійська мова, яка в процесі свого формування вбирала в себе іншомовні елементи, зараз як мова науки впливає на інші мови світу, особливо при формуванні терміносистем, оскільки на її основі утворюються нові терміни, які використовуються терміносистемами інших мов.

За словами Ю.А. Зацного: «Поповнення словникового складу англійської мови останні десятиріччя XX століття відбувалося головним чином за рахунок власних мовних ресурсів шляхом лексичної і семантичної деривації, тобто шляхом словотворення і зміни значення існуючих одиниць. Іншомовні запозичення складають незначну частку нових надходжень (2,6%)» [4, с. 6].

Список літератури:

1. Гутиряк О.І. Англійська термінологія маркетингу: структура та семантичні характеристики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1999. 18 с.
2. Дуда О.І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2001. 19 с.
3. Єнікеева С.М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови. Запоріжжя, 2006. 302 с.
4. Зацний Ю.А., Бутов В.Н. Новая общественно-политическая лексика и фразеология английского языка. Запорожье : ЗГУ, 2000. 200 с.
5. Іщенко В.Л. Англійський багатоконпонентний економічний термін (парадигматичний та синтагматичний аспекти) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Полтава, 2002. 181 с.
6. Кияк Т.Р. Вузькогалузові терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів. *Вісн. Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології"*. 2008. № 620. С. 3–5.
7. Константінова О.В. Структурно-семантичні особливості термінів оподаткування в американському і британському варіантах сучасної англійської мови : автореф. дис. ... філол. наук : 10.02.04. Київ, 2004. 20 с.
8. Куделько З.Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2003. 20 с.
9. Омельченко Л.Ф., Максимчук Н.М., Онищенко І.А. Семантична структура англійських композитних дериватів. *Вісник ХНУ (№ 725)*. 2006. Вип. 48. С. 77–81.
10. Сидоренко Ю.Н. Пути формирования английской биржевой терминологии : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Омск, 2005. 20 с.
11. Шишліна О.П. Словотвірний потенціал іменників – термінів рослинництва в сучасній німецькій мові (структурно-семантичний і когнітивний аспекти) : авт. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2010. 29 с.
12. Худінша О.А. Особливості становлення і розвитку англійських базових термінів у підмові економіки : авт. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Омськ, 2011. 21 с.
13. Mugglestone Lynda. *The Oxford History of English*. Oxford : University Press, 2006. 485 p.